

Змістовий модуль 1.

**Теоретичні засади кон'юнктурних досліджень
галузевого ринку**

ТЕМА 1

**РОЛЬ І МІСЦЕ КОН'ЮНКТУРНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ В СИСТЕМІ
РИНКОВИХ ВІДНОСИН**

Питання до розгляду:

1. Сутність кон'юнктури ринку та кон'юнктурних досліджень
2. Основні завдання кон'юнктурних досліджень ринку
3. Характеристика підходів до визначення поняття «кон'юнктура» та підходів до класифікації видів кон'юнктури
4. Історичний досвід дослідження економічної кон'юнктури

1. Сутність кон'юнктури ринку та кон'юнктурних досліджень

**Вперше термін « кон'юнктура» був визначений
Фердинандом Лассалем в його полімістичній роботі
проти Ф. Шульце-Деліча**

В цій роботі поняття кон'юнктури
отожднювалось з **уявами про зв'язану
сукупність всіх існуючих невідомих
обставин, які оточують людину
меркантильного світу**

Ф. Лассаль вклав в поняття кон'юнктури занадто широкий та невизначений зміст:

«Conjunctio rerum omnium (поєднання, зв'язок існуючого) називали римські та грецькі стоїки орфічну «нерозривну стрічку», ланцюг долі, який негативно зв'язує та визначає все буття»

Слово «кон'юнктура» має походження від астрономічного терміну, який подібний за своїм змістом зі словом «констеляція». Слово «констеляція» означає наступне:

- 1) положення зірок (в певний момент);
- 2) положення справ, кон'юнктура;
- 3) збіг обставин, ситуація.

Починаючи з **XVII** сторіччя
поняття «кон'юнктура» стало
загальноновживаним у значенні
**«положення речей, тимчасові
взаємозв'язки»**

Альберт Еберхард Шеффле

порівнював кон'юнктуру з сукупністю
непередбачуваних та незалежних зовнішніх
впливів, яких зазнає діючий суб'єкт в
кожний момент

Адольф Вагнер

розумів під кон'юнктурою сукупність технічних, економічних, соціальних та правових умов, які в народному господарстві, заснованому на розподілі праці та приватної власності матеріальних засобів виробництва, визначають собою їхній попит та пропозицію, а в результаті цього і їхню цінність, і особливо мінову цінність, та ціну, і при цьому визначають їх, як правило, абсолютно незалежно від волі та зусиль суб'єкта і незалежно від індивідуальних витрат, які необхідні для певного блага

Вернер Зомбарт

під кон'юнктурою розумів ту форму руху економічної дійсності, яка проявляється в зміні стану експансії за занепаду

Вільгельм Репке

визначив кон'юнктуру як «співвідношення попиту та пропозиції на якому-небудь ринку, співвідношення, яке в значній мірі не піддається обчисленню та впливу й постійно змінюється. Оцінка цього співвідношення залежить від того, виражене воно чи ні в рентабельності окремих господарств, яка обумовлена ціною та формою продажу»

На думку С. О. Первушина,

кон'юнктура - це господарська динаміка,
процес, зв'язок економічних явищ, як
процесів, що розвиваються з часом

В. Г. Громан

кон'юнктурою називав «рух окремих елементів народного господарства цілого в їхньому взаємозв'язку»

Як науковий заклад Кон'юнктурний
інститут було засновано у вересні
1920 р. при Тимирязівській
сільськогосподарській академії.
Завідуючим цього інституту було
призначено М. Д. Кондратьєва

В залежності від напрямків дослідження, Кон'юнктурний інститут складався з 6 секцій:

- індексів та цін;
- сільськогосподарського ринку;
- кон'юнктури промисловості, торгівлі, праці та транспорту;
- грошового обігу, кредиту та фінансів;
- світового господарства;
- методології вивчення кон'юнктури.

Кон'юнктурним інститутом видавався
щомісячник «Економічний бюлетень
Кон'юнктурного інституту», журнал
«Питання кон'юнктури»

Під статичною

розуміють таку теорію, яка
розглядає економічні явища, по
сутності, поза їх зміною в часі

Динамічна теорія

вивчає економічні явища в процесі їх зміни з часом

В свою чергу, динамічні
процеси розділяють на
процеси кількісних та
якісних змін

Якісні зміни динамічних процесів
спостерігаються у тому випадку, коли
елементи економічного життя чи
їхнього зв'язку **піддаються змінам,**
хоча в результаті них, ці елементи
залишаються в тому ж обсязі, тій
кількості

Майже всі якісні зміни, врешті-
решт, мають призвести до змін
кількісних

Однією з найважливіших заслуг
М.Д. Кондратьєва є те, що на
його думку економічна кон'
юнктура – це синонім
економічної динаміки – і являє
собою постійний процес, який
складається з рухів двох видів

Перший рух відображає **хвилеподібні, спонтанні оборотні процеси**, а інший – **процеси необоротні, еволюційні і вони відображають поступальний розвиток** виробничих сил суспільства

М.Д.Кондратьєв підкреслював

«Ми спроможні вбачати економічний зміст поняття кон'юнктури ні в чому іншому як в тій сукупності обставин, яка проявляється завдяки ринку, від якої залежить підйом чи спад приватного або народногосподарського життя... І все питання зводиться до того, щоб якомога точніше вказати, про які саме обставини йдеться мова, та як визначити сприятливість чи несприятливість їх збігу»

під **економічною кон'юнктурою**
кожного моменту потрібно розуміти
напрямок і ступінь зміни сукупності
елементів функціонування народного
господарства в порівнянні з
попереднім моментом часу

Для кожного моменту буде своя кон'юнктура. І якщо порівнювати кожний наступний момент з попереднім, то можна одержати систему кривих. Сукупність цих кривих в їх взаємозв'язку і буде характеризувати собою криву зміни кон'юнктури. Тобто, поняття кон'юнктури виведене Кондратьєвим, спирається на коливальні зміни елементів господарства та їх сукупності.

С. О. Первушин в залежності від
того в якому аспекті розглядалась
кон'юнктура – статичному чи
динамічному – дав два її
визначення

динамічне визначення кон'юнктури

коли кон'юнктура являє собою
рух та процес, що безперервно
розвивається

статичне визначення кон'юнктури

В цьому аспекті під нею розуміли «відомий стан народного господарства в відомий момент часу в порівнянні з його станом в який-небудь інший момент часу, що йому передує»

Кон'юнктуру як в статичному, так і в динамічному аспекті можна виділити:

- як в широкому, так і в вузькому смисловому значенні слова;
- як загальну, так і спеціальну (приватну).

Кон'юнктура в широкому значенні являє собою

«...динаміку народного господарства цілого, тобто складні коливальні рухи, які спостерігаються в конкретному господарському житті незалежно від того, якими б причинами вони не обумовлювались: сезонними коливаннями, відновлюваними процесами, врешті, чисто кон'юнктурними коливаннями»

Кон'юнктуру в вузькому значенні можна розуміти як

«властиві товарно-міновому господарському устрою....стихійні більш-менш періодичні коливальні рухи господарського організму, в його цілому, та який супроводжується як його кількісними, так і якісними змінами і найяскравіше проявляються в сфері ринку, цін, доходів, тобто в коливаннях цін та ціннісних зсувах»

«Загальногосподарська кон'юнктура

характеризує стан усього відтворювального процесу в масштабах світового господарства та економіки будь-якої держави на той чи інший період»

Приватною кон'юнктурою є

«...відношення стану кон'юнктури тої
чи іншої галузі народного
господарства до загальної
народногосподарської кон'юнктури в
даний момент»

Під простою спеціальною кон' юнктурою розуміють

кон'юнктуру, яка характеризує ступінь зміни характеристик та складових частин певного регіону, галузі чи товару на заданий момент в порівнянні з попереднім моментом. Тобто, проста спеціальна кон'юнктура ідентична загальному поняттю кон'юнктури.

Що ж стосується диференційної
кон'юнктури, то це

проста кон'юнктура даної галузі,
але яка береться у порівнянні або
відношенні до кон'юнктури інших
галузей

Форми прояву кон'юнктури,
окрім вже зазначених, можна
вказати таким чином:

I. В залежності від тривалості кон'юнктурних коливань:

- 1) кон'юнктури з довгими хвилями, які тривають 5-10 років;
- 2) кон'юнктурні коливання, які важко піддаються аналізу, так як вони характеризуються надзвичайно малою тривалістю коливань та значною локалізацією.

I. В залежності від тривалості кон'юнктурних коливань:

3) кон'юнктури з короткими хвилями. Вони обумовлені економічними та соціальними явищами, які носять періодичний характер. До них можна віднести:

- а) коливання, пов'язані з визначеними строками платежів та поставок;
- б) сезонні коливання;
- в) коливання кон'юнктур, обумовлені змінами в моді. Такі коливання кон'юнктур мають кілька особливостей:

- причини, які впливають на моду співпадають з причинами, що обумовлюють решту кон'юнктур з короткими хвилями;
- оскільки кон'юнктури мод обумовлені не економічними причинами, а мають соціально-психологічний характер, то неможливо точно визначити їхню періодичність;
- кон'юнктуру мод можна назвати аномальним явищем, оскільки незважаючи на досить коротку тривалість коливань та незначну загальногосподарську інтенсивність, вони носять майже міжнародний характер

II. В залежності від причин кон'юнктури.

Оскільки будь-яка подія може змінити співвідношення між попитом та пропозицією, тобто стати чинником утворення кон'юнктури. В залежності від цього розрізняють:

- 1) **ендогенні кон'юнктури**. Вони обумовлені внутрішніми причинами. Їх ще іноді називають господарські кон'юнктури або природні кон'юнктури, оскільки вони викликані причинами природного порядку;
- 2) **екзогенні кон'юнктури** (позагосподарські, соціальні кон'юнктури). Їх причинами є події політичного, соціального, технічного та правового характеру.

Окремою групою виділяється так звана антиципаційна кон'юнктура. В перекладі з німецької мови слово «Antizipation» означає «передбачення, прогнозування розвитку подій»

С. О. Первушин

економічну сутність кон'юнктурних процесів вбачав в ціннісних зрушеннях (зсувах), оскільки різні елементи системи цін (ціни на послуги, предмети споживання й засоби виробництва) мають однаковий напрямок, але в коливаннях різняться ступенем коливань, а також у часовій послідовності.

Ментор Бунятян

сутність кон'юнктури

розкривав в процесі

пояснення такого явища як

коливання цін

Вільгельм Репке

наполягав на тому, що «проблему цін
потрібно строго відділити від
проблеми кон'юнктури»

Кон'юнктура ринку, чи ринкова кон'юнктура – це

конкретна економічна ситуація, яка склалася на ринку в даний момент чи за обмежений відрізок часу під дією комплексу сил та чинників. Дещо інакше, кон'юнктура ринку являє собою сукупність умов, в результаті яких формується конкретна ринкова ситуація

Кон'юнктура ринку являє собою

«сформовану на ринку економічну ситуацію, що характеризує співвідношення між попитом і пропозицією, рівень цін, товарні запаси та інші економічні показники»

Кон'юнктура

сукупність умов, взаємозв'язків, ситуацій, обставин, здатних вплинути на реалізацію певних планів, програм, вирішити справу, досягти певних результатів

Кон'юнктура – це

найважливіші ознаки, риси, показники, які характеризують поточний і перспективний стан розвитку економіки світового господарства, його окремих регіонів, країн, певної галузі або ринку товарів і послуг

Поняття кон'юнктура

включає в себе сукупність взаємопов'язаних між собою умов, котрі визначають (обумовлюють) перехід з одного стану в інший

Під економічною кон'юнктурою

слід розуміти «напрямок і ступінь зміни сукупності елементів економічних процесів на основі порівняння поведінки (змін) їхніх окремих елементів у динаміці»

Кон'юнктура

являє собою конкретну економічну ситуацію, яка склалася на ринку в даний момент та в процесі її зміни з часом. Ця конкретна економічна ситуація спричинена сукупністю умов, взаємозв'язків та певним збігом обставин, які діють в певний час і впливають чи можуть вплинути на перебіг та реалізацію планів, програм, результатів. Вони обов'язково пов'язані з розвитком товарного виробництва і їх можна охарактеризувати за допомогою низки показників та чинників, які піддаються кількісній чи якісній оцінці задля аналізу поточної та прогнозу найближчої ситуації та на перспективу.

кон'юнктура являє собою комплексне та швидкозмінне явище,
яке відображає динамічність та стихійність,
важкопередбачуваність розвитку ринку.

Це зв'язане з тим, що ринкова кон'юнктура формується під впливом безлічі елементів та дій, які в свою чергу підпорядковуються імовірнісним законам. Кон'юнктуру ринку можна оцінити за допомогою ряду якісних та кількісних характеристик. Завдяки цим особливостям кон'юнктури, використання різноманітних саме статистичних методів збору, обробки та аналізу інформації дає можливість одержати ефективні та цінні результати.

Кон'юнктурні дослідження

являють собою визначену систему дій, заходів науково-дослідної діяльності, спрямованих на одержання достовірних інформаційних матеріалів про стан кон'юнктури галузевого, товарного чи регіонального ринку про співвідношення попиту і пропозиції товарів та послуг, ступінь масовості попиту, відповідність обсягів, структури і якості товарної продукції обсягам, структурі і якості попиту, відповідність матеріально-технічної бази торгівлі потребам розвитку ринку тощо

Хоча кон'юнктура певного товарного чи галузевого ринку розвивається не ізольовано, а пов'язана з кон'юнктурою інших галузевих, товарних ринків та загальногосподарською кон'юнктурою, все ж таки **не можна** та і не коректно, **тенденції та основні характеристики загальногосподарської кон'юнктури механічно переносити на галузеві чи товарні ринки і навпаки.**

кон'юнктура характеризується:

по-перше, постійною
мінливістю, значними
коливаннями;

кон'юнктура

характеризується:

по-друге, має суперечливий характер,
оскільки різні кон'юнктурні показники
в один і той же час відображають
протилежні тенденції;

кон'юнктура

характеризується:

по-третє, нерівномірність, яка
проявляється коли динаміка розвитку
різних показників має однаковий
напрямок, але не співпадають їхні
темпи;

кон'юнктура характеризується:

по-четверте, кон'юнктура являє собою єдність протилежностей.

2. Основні завдання кон' юнктурних досліджень ринку

В умовах ринкової економіки та глобалізаційних процесів, виникла гостра потреба в поновленні дослідження кон'юнктури ринку як однієї із найвагоміших складових комплексного дослідження ринку. Оскільки проведення кон'юнктурних досліджень пов'язані з аналізом та прогнозуванням макроекономічної ситуації на ринку, виявленням загальноекономічних тенденцій розвитку, тому саме вони надають можливість своєчасно та ефективно розробити заходи та стратегії з метою усунення наявних чи можливих диспропорцій розвитку і т. д.

Перед кон'юктурними дослідженнями
стоять ряд завдань, які М. Д. Кондратьєв звів
до трьох основних:

Перш за все, необхідно охарактеризувати та
дослідити фактичний стан та тенденції
зміни кон'юктури.

Перед кон'юнктурними дослідженнями
стоять ряд завдань, які М. Д. Кондратьєв звів
до трьох основних:

По-друге, необхідно пояснити причини
існуючого руху кон'юнктури та висунути
теорію кон'юнктури.

Перед кон'юнктурними дослідженнями
стоять ряд завдань, які М. Д. Кондратьєв звів
до трьох основних:

По-третє, кінцевою метою вивчення кон'
юнктури є постановка та вирішення
проблеми, пов'язаної з прогнозом зміни
кон'юнктури.

В. Репке основними завданнями кон'юнктури називав:

- 1) дослідження форм прояву кон'юнктури;
- 2) дослідження факторів утворення кон'юнктури;
- 3) установлення впливу кон'юнктури на окремі галузі економіки;
- 4) групування показників кон'юнктури та їх значення;
- 5) кон'юнктурна політика.

**3. Характеристика підходів до
визначення поняття «кон'юнктура» та
підходів до класифікації видів кон'
юнктури**

В економічній літературі та серед науковців до цього часу не розроблено єдиної позиції та єдиного підходу щодо розуміння та трактування такої важливої економічної категорії як «кон'юнктура». Більшість науковців мають своє бачення, своє розуміння та свою трактовку даного поняття, в залежності від низки умов та передумов, які лягли в основу їхнього власного понятійного апарату.

Більшість визначень даної категорії не мають принципових розходжень і зводяться до того, що кон'юнктура взагалі являє собою ситуацію, яка склалася на певний момент часу на ринку і характеризується сукупністю умов та факторів, що діють на ньому.

Розходження позицій економістів у
визначенні категорії «кон'юнктура»
узагальнено та згруповано за існуючими
поглядами науковців та представлено на
рисунок

Класифікація підходів до визначення поняття «кон'юнктура»

Існує підхід згідно якого вивчення кон'юнктури ринку базується на теорії циклічного розвитку економіки, в основі якої лежать фази виробничого циклу, тобто криза, депресія, пожвавлення та підйом.

Так як кожна фаза має свої особливості та певний стан, то це може сформувати різні види кон'юнктури, згрупованих залежно від стану кон'юнктури за чотирма ознаками: понижувальна, низька, підвищена, висока

Існує підхід згідно якого характер та різновиди кон'юнктури визначаються станом усіх елементів ринку, тобто попитом, пропозицією, ринковими цінами. Також тут враховується період часу, протягом якого зберігається відносно стійкий стан попиту та пропозиції, який і визначає види кон'юнктури: рівноважну, високу та низьку.

При класифікації видів кон'юнктури в залежності від співвідношення основних елементів ринку можна виділити чотири різновиди кон'юнктури: сприятливу, невизначену (вичікувальну), стійку та мляву.

Характеристика підходів до класифікації видів кон'юнктури

Класифікація видів кон'юнктури

Класифікаційна ознака	Види кон'юнктури
За ознакою «ієрархії»	Загальногосподарська кон'юнктура
	Кон'юнктура товарного ринку
	Кон'юнктура світового ринку
За ознакою «ступінь складності»	Проста кон'юнктура
	Диференційована кон'юнктура
За ознакою «ступінь сприятливості»	Несприятлива кон'юнктура
	Сприятлива кон'юнктура
За ознакою «ступінь стійкості»	Нестійка (невизначена) кон'юнктура
	Стійка (рівноважна) кон'юнктура

Заслуговує на увагу інший підхід до класифікації різновидів економічної кон'юнктури, який окрім перелічених вище, включає наступні параметри:

- параметр «час»;
- параметр «територія»;
- параметр «товар-галузь».

можна виділити чотири рівні параметра “час”,
що є межами об'єкта кон'юнктурних
досліджень у часовій площині:

- кон'юнктура на визначену дату;
- кон'юнктура за короткостроковий період;
- кон'юнктура за середньостроковий період часу;
- кон'юнктура за довгостроковий період часу.

Під час вивчення кон'юнктури можна не лише охоплювати певний проміжок часу її зміни, але і зорієнтувати свою увагу на її минулих тенденціях, сучасних та майбутніх. Тому доцільно виділяти кон'юнктуру, що:

- 1) характеризує ситуацію в минулому;
- 2) поточну кон'юнктуру;
- 3) прогнозовану кон'юнктуру на певний період у майбутньому.

- І.К. Біляєвський розрізняє такі рівні просторової структури ринків:
- міжнародний;
- регіональний;
- муніципальний або місцевий

- рівнями параметра “територія”, що визначають межі об'єкта кон'юнктурних досліджень у часовій площині, є:
  - 1) кон'юнктура місцевого ринку;
  - 2) кон'юнктура регіонального ринку;
  - 3) кон'юнктура національного ринку;
  - 4) кон'юнктура міжнародного ринку .

4. Історичний досвід дослідження економічної кон'юнктури

У джерел практичних кон'юнктурних досліджень стояли видатні економісти. Основи сучасної методології економічних досліджень заклали:

- 1) професор Гарвардського університету, розробник еталонного економічного барометра М.Персонс;
- 2) професор Колумбійського університету, засновник Національного бюро економічних досліджень У.Мітчелл;
- 3) лауреат Нобелівської премії 1971 р. С.Кузнець;
- 4) професор Римського університету, голова Центрального інституту статистики в 1926-1932 рр. Коррадо Джині;
- 5) голова Інституту кон'юнктурних досліджень в Берліні Ернст Вагеман;
- 6) засновник Австрійського інституту кон'юнктурних досліджень, лауреат Нобелівської премії 1974 р. Фрідріх А. фон Хайек.

В Україні одним з перших
дослідженням кон'юнктури
займався відомий вчений М.
Туган-Барановський

Питання дня:

1. Що являють собою поняття «кон'юнктура», «кон'юнктура ринку»?
2. Яка різниця між кон'юнктурним дослідженням і іншими видами досліджень?
3. У чому полягає вклад М. Д. Кондратьєва в науку щодо кон'юнктури та кон'юнктурних досліджень?